

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת בלק תשע"ה שנה ד' גליון 192

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagithen@neto.net.il

הנושא: מה הקשר בין כושן רשעתים ללבן הארמי?

ה' מושיע לבני ישראל ויושיעם את עתניאל בן קנז אחי כלב הקטון ממנו, ותהי עליו רוח ה' וי' שפוט את ישראל ויצא למ' לחמה ויתן ה' בידו את כושן רשעתיים מלך ארם ותעז ידו על כושן רשעתים. ותשקט הארץ ארבעים שנה וימת עתניאל בן קנז."

השם המוזר "כושן רשעתים", אומר דרשני. בירושלמי (נזיר פ"ט, ה"א) מובאת דרשה של רבי אחא: "הוא לבן הוא כושן רשעתיים ולמה נקרא שמו כושן רשעתיים? שעשה שתי רשעיות אחת שחילל את השבועה ואחת ששיעבד בישראל שמונה שנים".

כוונת הדרשה לשבועה שמוזכרת בתורה. יעקב ברח מבית לבן בארם נהריים לארץ ישראל ולבן רדף אחריו, והקב"ה בא אל לבן בחלום והזהירו לבל יפגע ביעקב. בעקבות זאת לבן ויעקב בנו גל, והם נשבעו שכל אחד לא יעבור את הגל לתוך תחום חבירו. הירושלמי מגלה, שלבן הוא בלעם מארם נהריים, ולאחר כמה דורות הוא חילל את השבועה הזו, ובא משם לקלל את ישראל. והוא גם כושן רשעתים מלך ארם נהריים, שחזר ובא והשתעבד בישראל בימי עתניאל.

אמנם, הדרשה ששלושת הדמויות שבאו מארם נהריים הן כולן דמות אחת היא קשה. שהרי בתורה מסופר שבני ישראל הרגו את בלעם. ואם כך כיצד הוא חזר והופיע בתור כושן רשעתיים? בנוסף על כך קשה, שחלפו מאות שנה בין תקופת לבן לבין תקופת בלעם, וחלף זמן נוסף עד תקופת כושן רשעתיים. היעב"ץ בהגהותיו על מסכת סנהדרין (דף קה). הקשה גם קושיה נוספת, ותיירץ: "שמה כווננו בכאן על ענין הגלגול". בעל ה"תורה תמימה" (במדבר כב, הערה ב) תירץ, שכולם היו ממשפחת לבן.

על כל פנים לפי הפשט שבאמת לבן הוא כושן, צריך להבין מדוע השתנה שמו מדבר והיפוכו, שכן אם נפרש שמילת "כוש" מתפרשת על אדם כהה עור, הרי זה ההיפך הגמור מהשם "לבן".

ונראה לומר, כי יש שני נסיונות באמונה: נסיון העושר ונסיון העוני, שלמה המלך כבר אמר וביקש (משלי ל', ח' ט'): "ריש ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכיחשתי וגו' ופן איורש וגנבת". כי אין לחשוב שבעוני ח"ו יש רק פחיתות, וכן אין לחשוב שכל המעלות יש בעושר, אלא יש מעלות גם בעוני ויש פחיתות גם לעושר, והחיובים שממתיינים להעני אינם דומים לשל עשיר, והחיובים של העשיר אינם דומים לחיובים של העני. על העני לקבל את היסורים באהבה ושלא יהרהר ח"ו אחר מידותיו, אלא ידע שזהו נסיון מהקב"ה אם יקבלם באהבה ויקיים את המצוות גם מעוני, וידע שהעוני הוא לטובתו שאמרו במדרש (שמ"ר לא,

התרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה" מפרש: "וישלח שליחים אל לבן הארמי, הוא בלעם שביקש לבלוע את עם ישראל. בן בעור, שנהיה טיפש מרוב חכמתו, ולא חס על ישראל, זרע בני בנותיו. ובית מושבו בפרך היא פתור, שנקראה על שמו שהיה פותר חלומות.

ונמצא כי בלעם הרשע אשר נתבקש על ידי בלק לקלל את עם ישראל, הוא סבא של עם ישראל "לבן הארמי". וכן כתב בסדר הדורות (האלף השלישי ב' אלפים תפ"ט) בשם הזוה"ק.

ויש לפרש, בפתיחת הלילה הקדוש ליל הסדר, הלילה בו מנחילים אנו אמונה לנו ולצאצאינו, אנו פותחים ב"ארמי אובד אבי" ומפרשים "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר: ארמי אבד אבי".

פסוקים אלו לקחם בעל ההגדה מפרשת ביכורים, שכאשר מביא היהודי את פירות הביכורים לבית המקדש היה אומר פרשה זו.

והנה, מהותה של מצות הביכורים היא הקשר אל בורא עולם, שכן כאשר נכנסו עם ישראל לארץ ישראל, והופסקה ירידת המן, הוצרכו ישראל לחרוש לזרוע ולקצור, ולהתעסק בעבודת האדמה. מחמת כך היה חשש גדול שמא ישכחו ישראל מיהו המגדל את התבואה ואת הפירות, ויסברו "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" (עקב ח', י"ז). לכך נועדה מצות ביכורים, להזכיר לאדם מיד עם ראשית צמיחת הפירות, שהקב"ה הוא המגדלם ולו הארץ ומלואה.

וכדברי המשנה בביכורים (פ"ג מ"א) כיצד מפרשינן ביכורים? יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרו בגמי ואומר: הרי אלו ביכורים.

וכבר דרשו דורשי רשומות שהצריכו חז"ל לקשור דוקא ב"גמי", משום שהוא ראשי תיבות "גדולים מעשי ה'" (תהילים ק"א, ב'). ובכך מגלה הוא שכל גידוליו באים לו מבורא עולם.

נמצא שעיקר מצוה זו לקשר את היהודי אל בורא עולם.

וכנגד זה בא לבן הארמי "אובד אבי" רוצה לאבד מאיתנו את הקשר אל בורא עולם, שבורא עולם הוא אבא שלנו.

ואותו לבן שניסה לאבד את האמונה בזמן יעקב אבינו חוזר בדמותו של בלעם, ושוב נלחם עם ישראל לאבד מהם את אמונתם ולהכשילם בבעל פעור.

עוד מצינו בספר שופטים (ג, ה-יא) מסופר על עתניאל השופט הראשון אחרי יהושע: "ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד כושן רשעתיים מלך ארם נהריים ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתיים שמונה שנים, ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם

יא): כל היסורים בכף מאזניים אחת ועניות בכף שניה מכרעת את כולם. ע"כ. ולעומת זה יש על העשיר חיובים אחרים, להכיר שעושרו הוא מאת ה', וידע שהעושר ניתן לו רק כדי שיהיה גזר עליו ליתן צדקה ולעזור לכל עני. ולצערינו ראינו הרבה שהגיעו למצב של "וישמן ישורון ויבעט". ובפלא יועץ ריש ערך עשירות כתב וז"ל: עשירות הוא ניסיון יותר חזק מן העניות, עכ"ל. וכך כתב רש"י בגיטין (ע): עושר מיעוטו יפה ורובו קשה, שמבטלו מתלמוד תורה ומגביה לבבו. עיין שם.

על רבינו רבי ישראל סלנטר זצ"ל מסופר שאשתו קנתה פעם כרטיס הגרלה, וכשנודע לו מזה אמר לה "דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהם ובפירי פירותיהם עד עולם". רבי ישראל חשש שמא "חס ושלום" אשתו תזכה בהגרלה, ואז מה שקנתה אשה קנה בעלה, ורבי ישראל יהפך ל"גביר". רבי ישראל חשש ופחד מלהיכנס לנסיונות של "אשבע וכחשתי ואמרת מי ה'".

לכן נצטוינו לקרוא פעמיים ביום קריאת שמע בבקר ובערב, כי בבקר רומז לאדם להתחזק באמונה גם כשהשמש מאירה ופרנסתו בשפע, אולם גם בערב יש לקרוא קריאת שמע, היינו להתחזק באמונה, גם בזמן של עוני וחושך, וכדברי הגמרא בביצה (לב:): כל המצפה על שלחן אחרים, עולם חשך בעדו.

לפי זה יש לפרש, לבן הארמי, אשר הוא נלחם עם ישראל בעיני אמונה, הוא נלחם עמם בשתי צורות, האחת, בצורה של "לבן" היינו העושר, שכשננותן לאדם עושר וטוב לו, ועל ידי זה מביאו לידי מרידה בה'. אולם גם בדרך אחרת של "כושן" – חושך, היינו עניות.

ולכן לבן מכונה "לבן הארמי", כי "ארמי" בלשון הש"ס מורה על עובד עבודה זרה. למשל במגילה (כה). "ארמיותא" ר"ל גויה שעובדת עבודה זרה שתוליד בן לעבודה זרה, ובכל מקום נשנה ארמאי כהיפוך ליהודאי, וכן בעבודה זרה (כו:): נקט רופא כותי ורופא ארמאי דר"ל שאע"פ שעובד עבודה זרה אינו מל לשם עבודה זרה משא"כ כותי שמל לשם הר גריזים. וזאת משום שלבן הוא ההיפך מהאמונה בה'.

בדרך זו יש לבוא ולפרש מהו שאומרים בני מואב: "עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה", מה וכי בלק נעשה משורר? מה הפירוש "כלחוך השור את ירק השדה"?

ונראה שבאו בזה ללמד, את ההבדל בין הנהגתם של עם ישראל שהיא הנהגה ישירה מבורא עולם, לבין אומות העולם שהנהגתם היא על ידי מלאך. וזהו השור מסמל את האמונה ואת הקשר עם הבורא, כמאמר הפסוק בישעיה: "ידע שור קונוהו", קשר ישיר. לעומת זאת "ירק השדה" מסמל את הקשר של אומות העולם שמונהגים על ידי שרים ומלאכים, כמובא במדרש (בר"ר י, ו): א"ר סימון, אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל. ע"כ.

יעזור הקב"ה שניקח את המסר העיקרי הנלמד מפרשת בלק, ענין האמונה, ועל ידי זה נמשיך עלינו שפע של טובה וברכה.

ימי בין המצרים:

כתב בשער הכוונות: ענין בין המצרים והם כ"א ימים שבין י"ז לתמוז עד תשעה באב, מנהג טוב וכשר הוא מאד לכל בעל נפש לשבת באבלות אחר חצי היום, בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית. וטעם היות זה אחר חצות היום הוא, כי אז הוא התעוררות הדינין בסוד "כי ינטו צללי ערב", אשר לסיבה זו נשרף ההיכל אחר חצי היום, ודבר זה עושה תועלת גדולה בנפש האדם. ע"כ.

ובאותה דרך פירש בספה"ק קדושת לוי (איכה) וז"ל: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל:), הכלל הוא כל כוחות האדם נמשך אחר המחשבה, בזה שהאדם חושב נמשך כל עצמות האדם. ונמצא כאשר האדם חושב בקדושה ומתאבל על ירושלים אז מחשבתו ועצמותו בקדושה, ו"זוכה" הוא לשון הזדככות אז האדם מזדכך ורואה עתה בשמחתה קצת, דהיינו שמשיג קצת משמחת ירושלים איך יהיה לעתיד לבוא.

וכן כתב בספה"ק שפת אמת (חנוכה תרמ"ד) וז"ל: ודורות הקודמין הי' להם הארת ביהמ"ק מרוב התשוקה שהיו מצפין לבנין הבית, כמ"ש (תהילים קכ"ב, א') "שמחתו באומרים לי בית ה' נלך", ע"ש במדרשים. וכמו כן עתה בגלות, כפי מה שמצטערין ומתאוננין על חסרון ביהמ"ק. כך זוכין למצוא איזה הארה מביהמ"ק. וזה רמז הפסוק (איכה ה', ט"ו) "נהפך לאבל מחולינו" פ"י כל מה שהיו משיגין אז ע"י השמחה ומחולות זוכין עתה ע"י האבילות על חורבן המקדש.

ומתבאר דיש לדייק בדברי חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שלא נאמר בלשון עתיד "יזכה ויראה" אלא לשון הווה, ללמד כי מי שבאמת מתאבל על חורבן הבית, ומאמין באמונה שלמה, כי ה' יבנה ביתו וכו', ה' מזכה אותו ועוד בגלות זוכה ורואה מעין ניסים של גאולת ישראל.

ויש להסמיק לדבריהם, המעשה שמובא על תלמידו של האריז"ל רבי אברהם ברוכים זצוק"ל (קיצור שם הגדולים מערכת אישים אות ס"ט), שהיה ניצוץ מנשמת ירמיהו הנביא, ופעם אמר לו האריז"ל דע כי שלמו ימך, אם לא שתלך לירושלים ותתפלל לפני הכותל המערבי, ותזכה לראות השכינה. והלך לכותל ובכה שם, עד שמתוך בכייתו נרדם, וראה על גבי הכותל צורת דוגמת אשה מלובשת שחורים, והיה החסיד צועק ובוכה בכי גדול, אוי שראיתך בכך, עד שנתעלף... ואחר ראה שבאה אליו השכינה בדוגמת אשה מקושטת בבגדים נאים מאירה מאוד, ואמרה: התנחם בני אברהם, ושבנו בניס לגבולם וזכה שנתוסף לו כ"ב שנה. ע"כ המעשה.

הרי שזכה עוד בגלות לראות את השכינה מקושטת, כי המתאבל עליה עוד בגלות זוכה ורואה – בהווה, בשמחתה. ואח"כ מציעו שכן כתב להדיא בספה"ק תפארת שלמה פרשת תולדות ד"ה עקב. וע"י עוד בפרשת חקת ד"ה א"י ואשד הנחלים. (וע"י בספרנו נחלת שדה פרשת בשלח אות ו').

לשמיעת שיעורים על פרשת השבוע
מפי הרב איתי חיים בן אהרן שליט"א
על פרשת בלק

050-4133783 שלוחה: 147 (מחיר שיחה רגילה)